

UNHA BIOBIBLIOGRAFÍA DE ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

LETRAS GALEGAS 2001

Ramón Mariño Paz*
Universidade de Santiago
de Compostela

PRIMEIROS ANOS, PRIMEIRAS POESÍAS

A inmensa maioría dos días da vida Eladio Rodríguez González transcorreron en dous escenarios galegos de moi diferente condición mais igualmente queridos por el: as terras do Ribeiro de Avia, onde naceu o 24 de xullo de 1864, e a cidade da Coruña, onde morreu case oitenta e cinco anos despois, o 14 de abril de 1949. Fillo dunha modesta familia de labregos da Ponte de San Clodio, un pequeno lugar do concello ourensán de Leiro, viviu os seus primeiros anos na estreiteza económica que tanto endureceu as condicións de vida da xente da súa clase social durante a segunda metade do século XIX e que tanto intensificou o fluxo migratorio. Coma outros moitos, tamén Eladio Rodríguez tivo que emigrar, mais a súa experiencia foi sen dúbida menos traumática cá dos que cruzaron o Atlántico para buscar en América o que non encontraban en Galicia. Á idade de sete anos trasladouse á Coruña para vivir alí cun tío seu que

tamén abandonara o agro. A magra experiencia escolar que alí adquiriría, unida á súa precoz e potente inclinación á lectura, habilitaríano para, xa mozo, volver á súa aldea natal para exercer como mestre sen título na modesta escola que estaba establecida nun local pertencente ó mosteiro de San Clodio. Mais unha denuncia obrigouno a deixar esta ocupación e, ó cabo, terminou instalándose definitivamente na cidade da Coruña por setembro de 1887, cando contaba con vinte-tres anos de idade. Xa ó ano seguinte comezou a traballar como funcionario municipal na Casa do Concello da Coruña, onde traballou ata o mes de agosto de 1937, en que se xubilou cando ocupaba o posto de Oficial Maior.

Entre os libros que máis frecuentou durante a súa adolescencia e a súa mocidade ocupou un posto sobranceiro *Aires da miña terra*, de Manuel Curros Enríquez, que iría alternando coas obras doutros poetas galegos daquel tempo entre os que cómpre salientar a Rosalía de Castro e, con certa

* Profesor Titular de Filoloxía Galega e Portuguesa.

preeminencia, a Valentín Lamas Carvajal. Foi precisamente no famoso semanario ourensán dirixido por Lamas, *O Tio Marcos d'a Portela*, onde Eladio Rodríguez publicou os seus primeiros textos, que pasaron ó prelo en 1886, 1887 e 1888. Case todos eles eran poesías en que xa abordaba os temas que máis insistentemente o habían de inspirar ó longo da súa traxectoria lírica: a vida dos campesiños galegos, coa súa miseria e o encanto —bastante idealizado— dos seus costumes, a éxtase que lle provocaba a contemplación da paisaxe, etc. De par disto, no *Tio Marcos* do 6 de novembro de 1887 Rodríguez González inseriu unha recensión do poemario de Alberto García Ferreiro titulado *Volvoretas* (1887) en que, ademais de asegurar que os feitos estaban a demostrar que a lingua galega era material apto para elaborar textos literarios de calidade, ponderaba a obra poética de Valentín Lamas Carvajal, a quen el, concordando co sentir xeneralizado —mais non unánime— da crítica do seu tempo, non dubidaba en considerar “o verdadeiro Homero gallego”.

Nesta súa estrea no mundo da crítica literaria Eladio Rodríguez valoraba altamente a proliferación por toda Galicia de certames para composicións

poéticas en lingua galega, que certamente foron para el unha exitosa vía de penetración e integración nos ambientes literarios. De feito, *Folerpas* (1894) é un libro en que Eladio Rodríguez reuniu, xunto a poemas de cronoloxía menos definida, composicións que foran premiadas en diversos certames convocados nos anos oitenta e noventa e outras dúas que el elaborara con motivo dalgún acontecemento de relevo¹. O marco conceptual en que todas estas composicións se integraban era o do rexeitamento global do século XIX, que o escritor sentía como un tempo en que Galicia padecera graves males e que anos despois, no *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, sería reiteradamente presentado como o século que desintegrou as esencias dunha mitificada identidade popular galega que, como cabe esperar, se situaba nun pasado igualmente mitificado. Dentro deste contexto, describíanse e denunciábanse os abusos e miserias que soportaba o campesiño galego, case sempre nun ton analítico e prosaico moi lesivo para a expresión poética:

Mulleres mortas de fame...
rapaces abandonados...
jaquí están os resultados
da gallega emigración!...

(“Os orfos da emigración”, 50-52).

¹ As premiadas en certames literarios son as seguintes: “¡Desperta!” (Premio de honor nos Xogos Florais de Tui, 1891), “Os orfos da emigración” (Premio de honor no Certame Literario de Betanzos, 1887), “¡Arrenégote, modal!” (Primeiro accésit no Certame Literario de Betanzos, 1887), “A noite de San Xoan” (Accésit no Certame Literario de Pontevedra, 1886), “O puzo do barco” (Caravel de prata no Certame Literario de Betanzos, 1887), “As festas da miña terra” (Lira de prata no Certame Literario de Betanzos, 1887) e “O puzo do lago” (Pluma de prata no Certame Literario de Betanzos, 1886). Ademais, “¡Socorro!” foi escrita para a función benéfica organizada polo Concello da Coruña para socorrer as vítimas da explosión de dinamita que se produciu na baía de Santander en novembro de 1893 e “¡Sursum corda!” leuse na velada literaria celebrada en Santiago o 24 de xullo de 1893 en homenaxe a Concepción Arenal.

A insatisfacción ante o que vía conducía unhas veces o poeta á composición de poemas de orientación civil, agraristas ou galeguistas, pero moi a miúdo semellaba inspirarlle versos de introspección contemplativa ou de evasión cara ás tradicións, cara ás lendas tradicionais ou cara ó pasado:

Eu pidinlle á este sigro poesía
créndo atopala n-él do meu agrado,
pero ô ver que a treidora hipocresía
téno completamente escravizado,
encamiñei a miña fantesía
ôs venturosos tempos do pasado.
Cante quen queira as glorias veni-
[deiras:
eu cantaréi as léndas verdadeiras

(“O puzo do barco”, 143).

Na miña opinión, os valores de *Folerpas* que poden resultar dalgún atractivo para certos lectores de hoxe en día non son os propiamente poéticos, senón máis ben os que entrañan os contidos que fan do libro un pequeno documento histórico e etnográfico sobre a Galicia labrega do último cuartel do século XIX e o notable dominio do instrumento lingüístico que mostra nel o seu autor.

A INTEGRACIÓN NA SOCIEDADE ACOMODADA DA CORUÑA

Establecido como funcionario municipal en 1888, a notable preparación intelectual que conseguira —maiormente como autodidacta— facilitoulle a Eladio Rodríguez a súa integración no mundo do xornalismo coruñés. Aínda non cumprira os vinte e catro anos cando se incorporou á

redacción do diario *La Mañana*, aparecido en 1888; e desde aquí pouco tardou en pasar para a redacción de *El Noroeste*, do que era director polo menos en decembro de 1896, e tal vez incluso antes. En *El Noroeste* compartiu mesa de redacción con xornalistas prestixiosos como Alfredo Tella, Manuel María Puga y Parga (o famoso “Picadillo”, nomeado alcalde da cidade en 1915 e 1917), José Pan de Soraluze, Francisco Camba e Wenceslao Fernández Flórez; algúns deles foron ademais persoas moi influentes na vida local coruñesa. Así mesmo, foi fundador e primeiro vicepresidente da xunta directiva da *Asociación de Prensa de La Coruña*, creada en 1904.

Tamén fala elocuentemente dos progresos sociais conseguidos por Eladio Rodríguez a súa designación como bibliotecario da Reunión Recreativa e Instructiva de Artesanos, o chamado “Circo de Artesanos”, unha institución que, artesanal nas súas orixes, acabou sendo controlada pola burguesía e a alta burocracia locais. Como bibliotecario do Circo o xornalista do Ribeiro elaborou o *Catálogo de las obras científicas, literarias y musicales que figuran en la biblioteca de la Reunión Recreativa e Instructiva de Artesanos de La Coruña formada en el año 1900* (1901), seguido en 1907 dun suplemento. Así mesmo, en colaboración con Alfredo de la Fuente, secretario da institución, escribiu os apropósitos carnavalescos dos anos 1897 (*La última broma*), 1898 (*El gachó del cisne*) e 1899 (*La postrera campanada*); estes apropósitos eran

pezas cómico-líricas que se representaban os mércores de cinza para con elas despedir festivamente o entroido.

Tamén resulta digno de recordo o dato de que o 22 de decembro de 1896 don Eladio foi elixido vicepresidente primeiro da Comisión Provincial da Cruz Vermella na Coruña, para a que redactou a memoria titulada *La Cruz Roja (Memoria de la Comisión Provincial de La Coruña)* (1902). Funcionario municipal, director de *El Noroeste*, bibliotecario do Circo e membro destacado da Comisión Provincial da Cruz Vermella, o aldeán da Ponte de San Clodio chegou ó inicio do século XX como dono dunha estimable boa reputación no seo da sociedade acomodada da cidade da Coruña. Sen dúbida, a súa aventura migratoria coroárase co éxito nun prazo de tempo sorprendentemente breve.

O INGRESO NOS CÍRCULOS REXIONALISTAS

Os contactos de Eladio Rodríguez co galeguismo datan polo menos de 1886, cando iniciou a súa colaboración co semanario *O Tio Marcos d'a Portela*. A publicación de traballos en cabeceiras rexionalistas como *Galicia (Revista regional)* e *A Monteira* e a aparición en 1894 de *Folerpas* na Biblioteca Gallega de Andrés Martínez Salazar supuxeron a reafirmación destes vínculos. Moi pouco despois converteuse en membro do consello de redacción da *Revista Gallega*, que compareceu ante os lectores en 1895 como órgano de expresión

do grupo rexionalista coruñés coñecido polo nome de “Cova Céltica”. Non foron moitas as colaboracións de Rodríguez que se inseriron neste medio, probablemente porque naquela altura estaba máis entregado ó traballo en *El Noroeste*, na biblioteca do Circo de Artesáns e na Comisión Provincial da Cruz Vermella. Á parte de reproducións dos poemas xa editados, na *Revista Gallega* soamente se lle encontran a Eladio Rodríguez algúns textos en prosa dos que eu salientaría o titulado “Oro escondido” (16/6/1899), onde expresaba o seu desexo de que se desen a coñece-los tesouros naturais e humanos da terra galega:

Todo lo que hay de campesino en Galicia tiene verdaderos atractivos y es hermosamente bello. Hacía falta para trasladarlo al papel ó reproducirlo en el lienzo que la mano maestra de un gran artista traspasase los naturales y ordinarios límites de la inspiración, llegando hasta lo inusitado y elevándose hasta lo inconcebible.

Ó meu modo de ver, estas palabras encerran, sinteticamente expresado, o obxectivo que o propio don Eladio perseguíu sempre tanto co seu labor de creador literario coma na súa condición de dicionarista e enciclopedista: revela-la beleza da Galicia campesiña ós lectores e, en xeral, a todas aquelas persoas que procurasen o pracer estético que pode proporcionar unha obra de arte. Isto foi o que sempre tentou facer el mesmo, e isto foi tamén o que máis eloxiou nos diferentes artistas galegos a quen lles dedicou algúns dos seus versos.

Consello de Redacción da *Revista Gallega*. De esquerda a dereita: Florencio Vaamonde Lores, Galo Salinas, Francisco Tettamancy, Eugenio Carré Aldao e Eladio Rodríguez González.

Entre 1897 e 1898 a *Revista Gallega* funcionou como órgano oficial da Liga Gallega na Cruña, unha asociación rexionalista sostida tamén polo cenáculo da Cova Céltica que buscaba “a liberdade da patria gallega dentro da intangible nacionalidade hespañola” (*Revista Gallega*. Suplemento al núm. 204, 5/2/1899). Esta Liga, dada a súa debilidade organizativa e a súa manifesta incapacidade para se proxectar fóra dos seus reducidos círculos, soamente chegou a promover e colaborar en actividades como a homenaxe ó compositor Juan Montes en Lugo o 8 de outubro de 1899, a homenaxe a Curros Enríquez na Coruña en 1904 (na

que Rodríguez González participou co poema “¡Excelsior!...” e o levantamento dun monumento ós mártires de Carral, tamén en 1904.

Mais isto non foi todo. Os membros da Liga Gallega e da Cova Céltica tamén participaron na creación da Real Academia Galega, oficialmente inaugurada o 30 de setembro de 1906 coa intención de “cultivar las Bellas Letras en general y especialmente aquellos estudios que más pueden contribuir al conocimiento de la historia, antigüedades y lengua de Galicia” (*BRAG* 3, 20/7/1906, 49). Entre os seus membros fundadores estaba Eladio Rodríguez

González, xornalista e poeta que en 1907 recibiu, xunto a outros académicos, o encargo de traballar no diccionario que debería publica-la institución. Este diccionario, do que entre 1913 e 1928 só se deron editado os fascículos correspondentes ás letras A, B e C (ata *cativo*), tivo como sostén principal o traballo de César Vaamonde Lores, que curiosamente non foi académico numérico. Da colaboración que Rodríguez González puido prestar para a súa realización pouco ou nada se sabe con certeza; soamente podemos dicir que na Fundación Penzol de Vigo está depositado un exemplar desta obra que leva innumerables anotacións feitas á man por don Eladio, do que se deduce que o noso biografado laborou de firme sobre o *Diccionario gallego-castellano* da Academia Galega, tal vez coa intención de puílo e melloralo, tal vez máis ben co obxectivo de tomalo como punto de partida para a elaboración do seu propio diccionario, o *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*.

O RETORNO Á POESÍA: PINTORES D'ALMAS (1917-1919), RAZA E TERRA (1922), ORACIÓNS CAMPESIÑAS (1927)

A publicación de *Folerpas* en 1894 semella significar a un tempo a chegada a unha meta e o inicio da temporal extinción, ou polo menos do apagamento, do gran pulo creador que no eido da poesía animara a Eladio Rodríguez nos seus anos mozos. Durante máis de dúas décadas soamente publicou esporádicas reproduc-

Cartel anunciador da Exposición de Arte Gallego de 1917, obra de Carlos Sobrino Buhigas. Sobre diversos artistas que concorreron a esta exposición escribiu Eladio Rodríguez os poemas que publicou baixo o título de *Pintores d'almas* (1917-1919).

cións de textos que xa se editaran anteriormente e contados poemas inéditos. O xornalismo e os inicios da elaboración do seu diccionario deberon de resultarlle moi absorbentes por estes anos, de tal xeito que o seu retorno á creación poética continuada semella non se producir ata 1915 ou 1916.

Como xa fixera con outros medios, don Eladio colaborou desde 1916 con *A Nosa Terra* converténdoa en

escenario en que presentar textos poéticos que máis tarde reuniría en formato de folleto ou de libro: varios poemas de *Raza e Terra* (1922) e de *Oraciós campesinas* (1927) viron a luz previamente no órgano de expresión das Irmandades da Fala. Pero, ademais, *A Nosa Terra* acolleu tamén algúns poemas de Rodríguez que non se editarían en ningún outro lugar, entre os que chaman a atención pola unidade que conforman os da serie de *Pintores d'almas* (1917-1918), unha ducia de retratos doutros tantos artistas plásticos de sona ós que viría a sumarse un máis que se deu a coñece-lo 18 de febreiro de 1919 nas páxinas de *Nós*, o suplemento literario do diario *El Noroeste*. Tódolos “pintores d'almas” para os que o poeta do Ribeiro escribiu algún poema dos publicados entre 1917 e 1919 presentaron obras pictóricas ou escultóricas á Exposición de Arte Gallego celebrada na Coruña no verán de 1917. Sotomayor, Francisco Llorens, Castelao, Seijo Rubio, Asorey ou Xesús Corredoyra foron algúns dos artistas cantados por Rodríguez, quen con estas composicións estaba sen dúbida a afirma-la existencia dunha pintura e dunha escultura propiamente galegas que viñan a sumarse como novas conquistas á realidade, daquela xa innegable, dunha literatura galega renacida.

O suplemento literario *Nós*, ó que anteriormente aludín, sostívose fundamentalmente polo traballo de Eladio Rodríguez. Entre o 10 de setembro de 1918 e o 20 de marzo de 1919 *El Noroeste* sacou á rúa unhas follas de

literatura galega en que se recolleron maiormente poesías éditas e inéditas debidas a poetas vivos e mortos da época medieval e da época contemporánea. Xunto a textos de Afonso X, Martín Codax, Joan de Guillade, Bernal de Bonaval e o Marqués de Santillana, ofrecéronselles ós lectores outros da autoría de Rosalía de Castro, Curros Enríquez, Eduardo Pondal, Manuel Lugrís Freire, Salvador Golpe, Leandro Carré, Leiras Pulpeiro, Ramón Cabanillas, Vicente Risco, Manuel Antonio, o propio Rodríguez González e, entre bastantes máis, Valentín Lamas Carvajal. Estas follas de literatura, presentadas co nome de *Nós (Páxinas galegas do diario da Cruña El Noroeste)*, saían cunha intención que Rodríguez González explicaba así en “Coa porta aberta”, o texto inaugural do suplemento:

Por estas páxinas, sin mais pretensións que esa de inzal-o noso idioma, irán pasando todol-os nomes dos que escribiron y-escriben en prosa gallega e todol-os poetas da terra, que compuñeron os seus versos na nosa léngua nai, como o grorioso Curros y-o barudo Pondal y-a santa Rosalía.

Serán, pois, estas follas probiñas unha colección que, co tempo, figurará entr'as máis enxebres da literatura gallega. Serán pra todol-os que as garden e queiran encuadernalas, unha compreta Antoloxía d'escritores gallegos, dend'os que están consagrados hastr'os que inda empezan

(*Nós*, 10/9/1918, 1).

Resultan evidentes os vínculos entre este suplemento de literatura de

NA XUNTANZA ESTÁ A FORZA E NA FORZA ESTÁ O TRUNFO

Para esta outra labor de radiación nosa dáase liberosa do enxeñamento en que dorma acurruchada, e facer que o amentan todos os que queiran entendela, contamos con que non han de faltarnos as patrióticas axudas dos gallegos de nosa le, dos fillos amantados d' esta nosa terra, dos bóos e xovencos, de que falan nas nosas escolas estrofas a nosa castiela do noso bando Postal.

Todos levamos dentro do alio esta obriga moral que temos de cumprir honestamente. Deixámonos de parollos. As parollos non levan a nada. Saas dos beinos, estarán pol-os confíos, pódense en instantes nos reinos, fan corral-a sangue a borboletas pol-o corpo afianzo, dan pullos d' antusias, tra os corralos, sacodon as almas, aferran os espíritos, afianzan no balneario salmestrado das nosas panfias marquillas, arguemos de oípeto por escrito de todal-as catracas, y-o fis y-o sabe nos nos mais as nosas que nosa castiela de logrotes que atraían a marra, alameando os pesquiñeiros os campos das nosas ideas, pta apogíronse dipóla malaxaxaxo nas escuridades do noso pensamento, ata detnar máis máis que nos avucos de fumo ancolgado no espazo....

Os gallegos prestamos realidade vivas, algo que nos saque das nosas escolas mortuarias e que nos leve as nosas nosas destino. Na e di e en sebre Castelo. Hai que ir facendo da gaita e do tamboril como representación da nosa raza. O alio pta xuntanza y-o xuntanza xa nos podes ser a decoración das nosas, anitas no porvir.

Temos que pensar que estamos en tempos novos e momentos decisivos. Faltaa falta pechar con este ferrollo a porta do pasado, pra que non valvan a saír pol-as nosas almas as nosas Halastras chocotizadas, de pódese de que queran vivir da escola sin saber empregar as forzas propias no seu propio ben.

O gran Castelo filial-o ver-d' unha moxerita perfecta no marxista libro simbolista que nos moxerón e que vai á cabeza d' estas xuntanzas. NÓS non temos da gaita ó noso anito, porque NÓS somos NÓS, y-esto alonda. Pero si poderemos dicir a todal-as gallegos: Val-abí está a nosa raza e a nosa borrancho, como que di, encerrado todo o problema do galleguismo.

Os fillos y-as agrías que dan vida na pedra ós espíritos do Pórtico da Cruz e que teñen escrita de si; a pedra das nosas forzas como esta lección práctica que debemos aprender hasta sabela de memoria.

Os gallegos traballadores, os de boa fe, os dos fondos amplexamos y-as nosas orientacións, os que loitan e loitan pol-a redención da nosa terra, han de començar por sei-os libos y-as agrías dos novos tempos, pra erguerse pesados ari xando o lombo nos os outros, e pra gaitar a lora do centralismo que nos estrapa, tirando co-sia hasta sucuchalaa.

Estamos habendo pr' a nosa terra máis alborada do rexurdimento, porque morto o centralismo terá que morrer tamén o catolicismo que nos afoga e que só vive das falsas axudas, amparado por nos centralistas, faza brava e abarda que non sabe dar máis que para de ogo e-que na nosa literatura en na nosa coexistencia coída que todal-os pobos son iguais, como si non fose nada no a nosa característica y-a nosa personalidade.

Pesen os gallegos de corralos que na xuntanza está a forza e na forza está o trunfo. ¡Adiante, pola, afianzo sempre!

ELIACIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ.

El Noroeste e a revista *Nós* (*Boletín mensual da cultura galega*), que dominou o panorama cultural galego entre 1920 e 1936. Sen embargo, a pesar de contar na nómina dos seus colaboradores desde o seu segundo número, Rodríguez González tivo moi escasa presenza no boletín cultural nacido en Ourense. Que eu saiba, a súa sinatura só aparece na primeira páxina do número 40, do 15 de abril de 1927, onde se deu a coñecer “Almas viaxeirás”, un dos poemas de *Oraciós campesiñas*, o libro que daría ó prelo naquel mesmo ano de 1927.

A serie de *Pintores d'almas*, unha colección de trece poemas publicada en *A Nosa Terra* e mais en *Nós* (*Páxinas gallegas do diario da Cruña El Noroeste*) entre setembro de 1917 e febreiro de 1919, abriuse cun texto dedicado a Sotomayor, a quen o autor lle loaba a capacidade para capta-la alma das xentes labregas que pintaba, para dotar de vida os corpos de “vellos petrucios” e de “mozas garridas” que retrataba. En realidade esta idea, como xa fai supoñe-lo propio título da serie, maniféstase recorrentemente en case todos estes textos. Logo se ve que as cousas que a Eladio Rodríguez máis lle gustaban na pintura ou na escultura dos artistas que retratou eran precisamente aquelas cousas sobre as que el máis escribía. Nunha conferencia que pronunciou o 12 de maio de 1925 el mesmo asegurou que lle gustaría ser quen de pinta-la vida da aldea, de lograr levala con acerto e con verdade ata os seus versos:

Nado na aldea e alí feito mozo, quixera ter a imaxinación que non teño para pinta-la. Alí hai vágoas costan-tes e feridas eternamente abertas; por eso a poesía galega permanece invariabile.

Todo eso que vexo na aldea, as corredoiras, as gándaras, os piñeir-
es, as mozas, tróuxeno aos meus versos!...

(*A Nosa Terra*, 1/6/1925, 10).

Fosen músicos, pintores ou escultores, Eladio Rodríguez enzalzou os artistas que ó seu modo de ver mellor souberon captar e expresar mediante a arte a alma e a verdade do chan galego. Compuxo así un pequeno conxunto de textos que, aínda que nunca publicados unitariamente en formato de libro ou de folleto, están unidos por vínculos notorios e representan quizais a contribución máis orixinal de don Eladio ó patrimonio literario galego, xa que antes ca el pouca poesía sobre arte ou sobre artistas se fixera en lingua galega.

En 1922 a Editorial Céltiga, dirixida en Ferrol por Xaime Quintanilla, puxo á venda trece números dunha colección chamada tamén Céltiga que, aínda que se formou maioritariamente con relatos breves, integrou tamén algo de teatro e mesmo un libro de poesía que non foi outro que *Raza e Terra*, de Eladio Rodríguez González. Este libro iníciase coa seguinte advertencia para o lector: “Varias das composicións que figuran n’iste número forman parte do libro ‘ORACIÓS CAMPESIÑAS’, que logo publicará o autor”. Infírese disto que *Oraciós campesiñas*, aínda que aparecido en 1927, xa estaba rematado

—cando menos nunha determinada versión— en 1922 e infírese tamén que é probable que con *Raza e Terra* Eladio Rodríguez acadase a unha probable solicitude do equipo editor de Céltiga, tal vez non moi sobrado de textos para publicar. Ó meu xuízo, a escolla de poemas realizada para *Raza e Terra* procurou gardar un certo equilibrio entre as distintas orientacións temáticas que á altura dos inicios dos anos vinte tiña a produción poética de Eladio Rodríguez González. O paisaxismo de “Orballeiras”, a estampa costumista de “A vindima” ou o retrato do personaxe típico da “Ribeirana” combínanse cos acentos máis sociais e reivindicativos de “Lume”, “As fouces”, “Xan Labrego” ou “O camiño”, que probablemente xa non eran tan necesarios para o poemario que se daría ó prelo en 1927, máis extenso e xa equipado de suficientes contidos galeguistas e agraristas. O dominio do instrumento lingüístico nos planos morfolóxico, sintáctico e lexical é admirable, na mesma liña que xa se mantivera en *Folerpas*, con poucas concesións ó diferencialismo.

Os materiais que se integraron en *Oraciós campesiñas* (1927) tiñan datas de composición que se movían entre 1908 e 1926: algunhas apareceran xa publicadas en diferentes xornais e revistas, outras ademais recibiran premios en festas e certames literarios celebrados en 1915, 1916, 1918 e 1924. En *Oraciós campesiñas* hai menos descrición e menos narración ca en *Folerpas*. Por tódolos poemas do libro de 1927

circula a señardade da aldea e das súas paisaxes, a señardade das formas de vida da tradicional Galicia agraria en que don Eladio se criara. En substancia é a mesma señardade, a mesma lembranza saudosa que se sente lendo as poesías de *Folerpas*. Sen embargo, se nas composicións da mocidade a morriña da aldea promovía no poeta o desexo imperioso de describir obxectivamente aqueles espazos e de narrar-las historias e as lendas que protagonizaban ou contaban os seus habitantes, nos poemas da madurez é máis forte a vocación introspectiva, o afán de mirar cara a dentro, de expresa-las sensacións e os pensamentos que agroman ó contemplar ou ó recorda-las amadas paisaxes da infancia, a perda e un tanto idealizada vida aldeá. Hai en *Oraciós*, en suma, máis esencialidade e menos preocupación pola anécdota, aínda que a anécdota, o dato verdadeiro sobre a existencia da xente do rural, tampouco falta.

Na contracuberta de *Oraciós campesiñas* figuraba como preparada “para publicar” unha obra titulada “*Sementadores de Ideal*, versos galegos”. Aínda que non coñecemos-lo seu contido, o seu título evoca uns versos pertencentes ó poema “*Sancta Sanctorum*”, que fora dedicado ós fundadores das Irmandades da Fala no boletín de *A Nosa Terra* do 30 de maio de 1918:

Vós sementástel-o Ideal que vive
nos antusiasmos das concencias
[sanas,
nos amores â pátreas en que nacemos
e no agarimo a todo canto un ama.

Probablemente *Sementadores de Ideal* sería un proxecto consistente nun mangado de poesías escritas para eloxiar algunhas das personalidades sobranceiras do galeguismo do século XIX e das primeiras décadas do XX. Mais, por razóns que ignoro, o poeta Rodríguez debeu de desistir ó pouco tempo de tal proxecto, pois en setembro de 1929 declaráballe á revista *Vida Gallega* (30/9/1929) que non tiña entre as mans ningunha obra literaria. Despois de 1927 esta voz poética extinguiuse case por completo, de tal xeito que a inmensa maioría dos poemas de don Eladio que de alí en diante se publicaron non foron senón reproducións que xa se integraran en *Oracións campesinas*.

En definitiva, Rodríguez González mostrouse ó longo de toda a súa traxectoria literaria como un poeta decimonónico impermeable ós vangardismos que por aquel tempo abalaron o panorama de moitos sistemas literarios europeos e americanos, entre os que non foi excepción o galego. No prólogo ó libro *Cantigas y cantares* (1928), de Mario Canda, expresou con claridade e contundencia as reticencias con que el contemplaba os novos formalismos, nos que vía o perigo de caer no puro xogo verbal e estético carente completamente dos contidos sentimentais que el estimaba imprescindibles para a poesía:

Mientras los escritores nuevos, enemigos de toda emoción, proclaman el exterminio de la morriña y de la saudade, considerándolas perniciosas, permítasenos a los viejos que

expresemos nuestro ardiente deseo de que no se extingan esos sentimientos íntimos, que como realidades vivas son alma y nervio de nuestra raza.

[...] Para mí son igualmente estimables y dignas de entusiástico aplauso todas las escuelas poéticas, aún las del más avanzado futurismo o ultraísmo, si en ellas hay sensibilidad y no degeneran en desenfrenos de imágenes incongruentes y estrafalarias que riñen con la estética y deforman lamentablemente el lenguaje (pp. 10-11).

SECRETARIO DA REAL ACADEMIA GALEGA (1920-1926)

O ascenso de Eladio Rodríguez dentro da xerarquía académica tivo o seu primeiro momento culminante na xunta ordinaria celebrada o 27 de xaneiro de 1920, cando, ó renunciar Jaime Ozores de Prado, Marqués de San Martín, ó cargo de secretario interino por motivos de saúde, resultou elixido por unanimidade o xornalista e poeta de San Clodio. Desde este momento, como é lóxico, intensificáronse a súa participación e o seu protagonismo na vida oficial da institución, e tamén empezou a facerse asidua a presenza da súa sinatura no *Boletín*, xa que a súa nova condición de secretario lle esixiría a redacción de diversas notas de homenaxe e, sobre todo, de necrolóxicas, sempre en castelán. Nun ton habitualmente enfático e algo ampuloso escribiu sobre Fontenla Leal, Manuel Murguía, Andrés Martínez Salazar, Bernardo

Rodríguez (presidente da Asociación Protectora da Academia en Buenos Aires), Manuel Lago González, Ramón García Mon (ex-presidente da Asociación Iniciadora e Protectora da Academia na Habana), Florencio Vaamonde Lores, Juan Barcia Caballero e Galo Salinas Rodríguez. Probablemente, foi tamén el quen redactou as liñas sobre a figura de Francisco Ponte y Blanco, o presidente da Academia falecido o 22 de xullo de 1926.

A relevancia que durante os primeiros anos vinte foi adquirindo Eladio Rodríguez na vida da Academia tamén se descobre na frecuencia con que asumiu a representación da institución en diversos actos públicos, dos que queda memoria nas páxinas da Sección Oficial dos boletíns académicos desta época. Así mesmo, revela a súa importancia no seo da corporación o feito de que en 1920 e 1926 fose o encargado de contestar ós discursos de ingreso como académicos numerarios de Ramón Cabanillas e de Fernando Martínez Morás. O 31 de agosto de 1920 celebrouse no balneario de Mondariz o ingreso de Cabanillas, que disertou sobre “A saudade nos poetas gallegos”. Asentado o principio de que “a saudade é o sentimento consustancial co-a nosa alma gallega e o molde que dou forma ô noso lirismo”, o poeta de Cambados mostraba como tal sentimento se expresou na obra dos catro grandes “precursores” do século XIX: Eduardo Pondal, Lamas Carvajal, Curros Enríquez e Rosalía de Castro. A identificación de Eladio Rodríguez co

discurso pronunciado por Cabanillas era tal que está plenamente xustificado le-la súa resposta coma se se tratase dunha autopoética, xa que, mesmo cando falaba da obra de quen o 31 de agosto de 1920 ingresaba na Academia, Rodríguez estaba tamén a falar de si mesmo e da súa propia poesía. O de Leiro amosábase convencido de que “non poderá xamáis chamarse poeta gallego o que non seipa espresal-a Saudade”.

A recepción de Fernando Martínez Morás como académico de número tivo lugar o mesmo día en que Eladio Rodríguez resultou elixido presidente da Real Academia Galega, é dicir, o 20 de novembro de 1926. O novo numerario da corporación falou aquel día sobre “La toponimia en Galicia”.

PRESIDENTE DA REAL ACADEMIA GALEGA (1926-1934)

Durante varios anos da década dos vinte o boletín nacionalista *A Nosa Terra* censurou repetidamente a Real Academia Galega por entender que, sendo unha institución fulcral na tarefa da reconstrucción nacional de Galicia, non emitía cara á sociedade galega os necesarios sinais de galegidade, senón que, pola contra, semellaba abdicar dos principios que guiaran a súa fundación e entregábase cada vez máis abertamente ós sectores profesionais, políticos ou intelectuais máis desvinculados do nacionalismo. O boletín das

Irmandades da Fala recriminoulle severamente á Academia o seu apartamento dos principios e dos fins para os que fora creada.

Nesta liña de opinión, *A Nosa Terra* expresou xa as súas reticencias ante o nomeamento de Andrés Martínez Salazar como novo presidente da Academia, producido o 12 de maio de 1913; aínda recoñecendo os seus méritos, a cabeceira nacionalista lamentábase de que non fose galego. As reticencias deviñeron oposición frontal cando meses despois, logo de morrer Martínez Salazar, se soubo que o terceiro presidente da institución sería Francisco Ponte y Blanco. Durante o mes de marzo de 1924 o debate sobre as condicións que debería reuni-lo próximo presidente da Academia tomou a forma dunha confrontación aberta entre *A Nosa Terra* e a Irmandade da Coruña, por unha parte, e *La Voz de Galicia* e *El Noroeste*, por outra. Ós primeiros, que non concibían que se puidese colocar en tal posto un home tan alleo ó galeguismo coma Ponte y Blanco, opoñíanlles segundos a opinión de que en realidade todo respondía a unha trama urdida para desprestixiala institución académica e que os nacionalistas estaban demostrando neste asunto a súa intransixencia e dogmatismo no tocante ó “amor a Galicia”. Inevitablemente don Eladio, como secretario da Academia e como director de *El Noroeste*, estaba situado no mesmo eixe deste turbillón e *A Nosa Terra* acusouno de se-lo promotor

da candidatura de Ponte y Blanco, a quen supostamente intentaría manexar co propósito de controla-la institución:

D. Eladio Rodríguez González, que como xa dixemos é segredario da Academia, [...] foi quen mais intréstiña en que fora nomeado presidente o señor Ponte Blanco, anque él mesmo reconozca que aquel señor non ten méritos. Pero por riba de todo está a comenencia personal. ¿E qué comenencia pode perseguir ó señor Rodríguez González? Pois a de mangonear ao seu antoxo na Academia, cousa que podería facer tendo na presidencia a un inocente e inédito en cousas de Galicia; mais non así se aquel posto fose ocupado por algún outro académico que lle non permitise facer o que se lle antoxara

(*A Nosa Terra*, núm. 199, 1/4/
/1924, 2).

Con todo, o boletín das Irmandades terminaba o seu artigo afirmando que todo o desagradable incidente se puidera evitar se o proposto para a presidencia da Academia, no canto de ser Ponte y Blanco, fose Eladio Rodríguez González, que tiña “méritos d’abondo” para acceder ó cargo en litixio. Esta opinión mantívose cando, ó morrer Francisco Ponte, se fixo inminente o acceso de don Eladio á cadeira presidencial:

A nós parécenos ben a súa designación pois é home que ten probado o seu amor a Galicia, o seu enxebrismo e unha fecunda e notabre labor nas letras galegas.

Se éste é o camiño que emprenderon atopámolo dino de aprauso. D. Eladio e como él alguns mais que hai dentro da Academia de quenes

está á vista a súa obra galega, poden ser dinos presidentes

(*A Nosa Terra*, 1/10/1926, 10).

A elección de don Eladio produciuse finalmente o 20 de novembro de 1926, e produciuse por unanimidade. A Academia, ó comunicar oficialmente a noticia, aseguraba que o seu nomeamento, xa anunciado pola prensa, “estaba de antemano descontado” e xustificábase polo grande prestixio que adquirira como poeta e como xornalista, pola entrega con que durante anos viñera traballando para a institución e, mesmamente, pola súa “innata simpatía”, que era capaz de concitar moitas adhesións. Salientábase tamén que no seu labor xornalístico se mostrara como o “máis romántico y enamorado regionalista” e, por se isto non abundase, poñíase de relevo que era un dos xa poucos académicos fundadores que aínda vivían.

No que ten que ver coa promoción da lingua galega, a chegada de Rodríguez González á presidencia da Academia só en parte significou un cambio de rumbo. O uso habitual do galego na oratoria académica continuou estando reservado a homes coma Manuel Lugo Freire, mentres que outros académicos, e entre eles o presidente, usaron sempre ou case sempre o castelán nos actos públicos. O aumento das colaboracións en lingua galega que se inseriron no *Boletín de la Real Academia Gallega* entre 1924 e 1926 parece deberse, máis ca a unha inexistente acción

emprendida a prol del polos presidentes Ponte y Blanco, Rodríguez González e Lugo Freire, á irrupción en escena das xeracións do Seminario de Estudos Galegos e de *Nós*, que demandaban espazos onde poder situar a súa produción intelectual. O *Boletín* da Academia abríulle-las súas portas, iso si, e eles galeguizaron parcialmente unhas páxinas que antes de 1924 estiveran consagradas case en exclusiva á publicación de textos redactados en castelán.

No tocante á elección e ingreso de novos académicos numerarios, o período que vai de 1926 a 1934 distinguiuse pola incorporación de destacados intelectuais vinculados ó nacionalismo: Vicente Risco e Ramón Otero Pedrayo ingresaron na Academia en 1929, ó paso que Antón Villar Ponte e Alfonso Rodríguez Castelao o fixeron en 1934. Sen embargo, a institución mantivo as súas portas abertas a intelectuais tan reticentes co nacionalismo coma Jaime Solá, quen en 1928 foi elixido novo académico de número. A *Nosa Terra* non tardou en mostrar-la grande irritación con que acollía esta noticia.

Un dos problemas que máis minaban a capacidade de actuación da Academia era o da tardanza de non poucos numerarios electos en presentalos seus discursos de ingreso e materializala súa incorporación ós traballos da institución. O propio don Eladio era ben consciente disto, e nunha carta enviada a Otero Pedrayo o 27 de novembro de

1926², sete días despois da súa elección, expoñía como unha das súas prioridades a de que a Academia entrase “n’ unha era de seriedade e de formalidá” en que se acabase con aquelas demostras:

Quixera que todol-os académicos que faltan por entrar entrasen canto máis antes. Pra conseguilo penso que se celebre unha xunta cada mes, cando menos, pra cumprir os requisitos que impón o reglamento no que toca ós discursos de entrada e de contestación. Fai moita falta que os académicos estean todos dentro e que ninguén se quede á porta por capricho. Os caprichos individuais acabáronse, ou pol-o menos eu precuzarei que se acaben. E quen nos prazos regramentarios non cumpra o que o regramento manda, quedarase fora; non á porta, senon fora, e será de contado substituído por outro. Eu estou disposto a facelo así.

Don Eladio demostrou que, en efecto, era firme e sincero o seu propósito de resolver este problema, mais non sempre foi quen de actuar coa enerxía necesaria para axiliza-lo ingreso de novos académicos e a súa incorporación ós traballos académicos.

Luces e sombras, por tanto, alternaron no tempo en que o académico do Ribeiro ocupou a cadeira presidencial da corporación. A meu parecer, a grande importancia que durante o seu mandato alcanzaron as iniciativas con alto valor simbólico ou sentimental (homenaxes, conmemoracións, erección da

estatua de Curros, traslado de terra galega para o panteón do Centro Galego de Buenos Aires...) non se acompañou do desexable traballo organizador e orientador que debería servir para sacar adiante a gran tarefa pendente do diccionario e a xa case esquecida obriga de elaborar unha gramática. A Academia non foi capaz de responder ás necesidades que en materia de promoción e elaboración tiña o idioma galego arredor do ano 1930.

Por outra parte, resulta significativo que o seu presidente, veterano rexionalista, non participase na fundación do Partido Galeguista en 1931 nin, polo que sabemos, se afiliase a el. Coido que o seu galeguismo, á parte de esencialmente “culturalista”, era fondo e auténtico pero moderado e, como xa vimos, en absoluto incompatible coa idea de patria española; era, tal vez, o tipo de galeguismo posible ou esperable nun destacado membro da alta sociedade coruñesa da época, por mais que este fose un vello rexionalista dos que frecuentaran a sonada Cova Céltica. En certa maneira, Eladio Rodríguez era un supervivente do século XIX, dunha fase do galeguismo xa superada á altura dos anos trinta; era un rexionalista que non chegou a da-lo paso de integración no nacionalismo. Quizais, por outra parte, a súa idade xa avanzada (aproximábase ós setenta anos) contribuía tamén a arredalo das angueiras políticas despois de

2 Esta carta pertence ó epistolario de Ramón Otero Pedrayo que se custodia na Fundación Penzol de Vigo.

proclamada a Segunda República. Mais, a xeito de contraste, habería que recordar que nada disto semellaba suceder cun home coma Manuel LUGRÍS FREIRE, compañeiro de xeración de don ELADIO e antigo contertullio tamén da Cova Céltica rexionalista que, xa como patriarca do galeguismo, tomou parte activa na constitución e na vida republicana do Partido Galeguista.

Durante o tempo en que foi presidente da Academia Galega ELADIO RODRÍGUEZ publicou algúns breves textos en prosa castelá, case todos inseridos no *Boletín de la Real Academia Gallega*. É evidente que, no que se refire ó cultivo do idioma galego, a súa obra adecuouse case perfectamente ós patróns propios da época rexionalista. Don Eladio utilizou o galego para a súa poesía, na que, iso si, foi practicamente monolingüe. En troca disto, valeuse case en exclusiva do castelán para o traballo xornalístico, redactou tamén en castelán os artigos lexicográficos do seu dicionario e foi tamén esta lingua a que maioritariamente empregou para a oratoria e a prosa académicas. Se no campo da creación pode ser definido como un poeta decimonónico que publicou a súa mellor obra en 1927 e no terreo sociopolítico como un rexionalista que non chegou a da-lo paso de ingresar no nacionalismo, no que ten que ver co cultivo do idioma a súa conducta non se apartou esencialmente da que fora a conducta propia da maioría

dos galeguistas que canda el fundaron a Academia.

O DICCIONARIO ENCICLOPÉDICO GALLEGO-CASTELLANO

Os indicios que se poden recadar na prensa galega dos anos vinte permiten afirmar con bastante seguranza que os inicios da elaboración deste dicionario se sitúan ó redor de 1907 ou 1911, que por volta de 1927 estaba practicamente rematado e que, posto que non encontraba editor con suficientes recursos económicos e medios técnicos para poñelo nas librerías, o seu autor debeu de seguir puíndoo e tal vez ampliándoo durante anos, animado por unha forte paixón “creadora” e sen chegar a gozar da recompensa da publicación antes de morrer en 1949. A Editorial Galaxia, ó presentalo en tres tomos publicados coa axuda da Casa de Galicia de Caracas entre 1958 e 1961, prescindiu de parte do material manuscrito que deixara don Eladio pero agregoulle dous apéndice preparados polos seus colaboradores cos que se propoñía enriquecelo. O primeiro deles era un “Vocabulario de voces que no figuran en el cuerpo de la obra” (tomo 3, 459-573) en que se recollían tamén algunhas acepcións novas de voces que si figuraban entre as recadadas por Rodríguez González. As palabras deste vocabulario, que levaban a indicación do lugar en que se documentaron, foron achegadas por un grupo de “colaboradores y amigos” da editorial, mais tamén se aproveitaron

algunhas voces recollidas e publicadas por Aníbal Otero e José María Pereda Álvarez. A ordenación do material recadado correu a cargo de Bernardino Graña e Xosé Luís Méndez Ferrín. O segundo dos apéndices era un “Vocabulario castellano-gallego” (tomo 3, 575-653) que se presentaba como unha versión profundamente revisada do que as Irmandades da Fala publicaran en 1933. Esta revisión consistiu fundamentalmente na retirada de arcaísmos e na inclusión de voces vivas que non figuraban na obra orixinal.

O manuscrito do *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* está actualmente depositado na Fundación Penzol de Vigo, onde ocupa varias caixas de cartón ategadas de cuartillas, quince mil segundo os cómputos que Ramón Piñeiro deu a coñecer na recensión do primeiro tomo da obra que publicou na revista *Ínsula* en 1959. Diversos indicios textuais revelan que debeu de haber polo menos unha redacción (non sei se completa) antes da definitiva, que esta debía de estar feita por volta de 1931 ou 1932 e que o autor continuou engadindo novos datos (especialmente documentación de voces en obras literarias) polo menos ata 1936. Sobre a letra de don Eladio actuou con certa frecuencia unha man provista de lapis de cor vermella que foi sinalando, fundamentalmente, as liñas do manuscrito que non poderían pasar á obra impresa. Dá a impresión de que, mentres que Rodríguez González, abandonando a tradicional autolimitación da lexicogra-

fía galega consistente en non incluír léxico galego con correlato idéntico en castelán, concibiu e escribiu unha obra completa que contiña todo tipo de voces, os editores de *Galaxia*, probablemente constringidos por limitacións económicas ou movidos tamén por outros motivos editoriais, eliminaron as palabras ou acepcións máis exóticas do manuscrito, retiraron non pouco léxico culto que non se diferenciaba do correspondente castelán, alixeiraron os contidos históricos ou etnográficos dalgunhas entradas ou aminoraron a información fraseolóxica. En todo caso, é evidente que se impón facer unha paciente análise deste extensísimo manuscrito e un meticuloso cotexo co impreso que permita coñecer a fondo todo o proceso de elaboración e edición do *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* de Eladio Rodríguez González.

As fontes utilizadas para a realización desta obra foron de diverso tipo, escritas e orais, medievais, modernas e contemporáneas. Entre as fontes lexicográficas hai que cita-lo glosario da edición da *Crónica Troiana* publicada por Andrés Martínez Salazar en 1900, as obras dos tres grandes lexicógrafos do século XVIII (Sarmiento, Sobreira e Cornide), os dicionarios do século XIX (de Francisco Javier Rodríguez, Cuveiro Piñol e Marcial Valladares) e do XX (*Diccionario gallego-castellano* da Real Academia Galega, diccionario de Carré Alvarellos, diccionario do grupo do Seminario de Estudos Galegos dirixido por Filgueira Valverde) e os vocabularios manuscritos que se doaron á

BOLETÍN DE LA R. ACAD. GALLEGA

TOMO XXV - LAM. XII

DON ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ

ACADÉMICO DE NÚMERO

† en La Coruña el 14 de abril de 1949

Foto con que se acompañou a necrolóxica de Eladio Rodríguez González no *Boletín de la Real Academia Gallega*, núms. 289-293 (1946-1950).

Academia para que esta elaborase o seu propio dicionario (de Juan Manuel Pintos, de Eduardo Pondal, de Manuel Leiras Pulpeiro...). As informacións que se proporcionan nos artigos lexicográficos están tiradas de obras como a *Gramática gallega* de Juan Antonio Saco Arce, *El idioma gallego: su antigüedad y vida* de Antonio de la Iglesia, *Elementos de gramática histórica gallega* de Vicente García de Diego, *Filología de la lengua gallega* de José de Santiago y Gómez, *El castellano en Galicia* de Armando Cotarelo, *Gramática do idioma galego* de Manuel Lugrís Freire, *El idioma gallego* de Antonio Couceiro Freijomil, *Historia de Galicia* de Manuel Murguía, *Descripción del Reyno de Galicia* do Licenciado Bartolomé de Molina, *Historia comercial de La Coruña* de Francisco Tettamancy, *Fauna mastológica de Galicia* de Víctor López Seoane, *Geografía del Reino de Galicia* de Ángel Bernárdez, *Galicia en el último tercio del siglo XV* de Antonio López Ferreiro, *Notas viejas galicianas* de Pablo Pérez Costanti, *Arqueología jurídico-consuetudinaria de la región gallega* de Alfredo García Ramos, a *Enciclopedia Espasa*, etc.

Aínda que non faltan citas de autoridades medievais (Afonso Eanes do Cotón, Pero da Ponte, a *Crónica Troiana*) ou do século XVIII (Martín Sarmiento), predominan con ampla vantaxe os autores e obras dos séculos XIX e XX. Entre estes, contra o que puidese esperarse, vese pouca Rosalía, pouco Curros e pouco Pondal e, pola contra, moito Cotarelo e moito López Ferreiro. Dada a favorable inclina-

ción de Eladio Rodríguez con respecto á obra de Lamas Carvajal, non sorprende a súa notable presenza como avalador de voces ou acepcións, bastante superior á de calquera dos tres escritores que hoxe se consideran os nosos clásicos do século XIX. Advírtese ademais que don Eladio seguía moi de cerca a produción literaria contemporánea, pois non faltan aquí obras de finais dos vinte e principios dos trinta de Álvarez Limeses, García Barros, López Abente, Otero Pedrayo, Prado "Lameiro", Vicente Risco ou mesmo dunha figura emerxente daquela tan nova coma Ricardo Carballo Calero. Obviamente, a peculiar historia da literatura galega determinaba que as autoridades para o dicionario tivesen que ser procuradas mesmo na máis estricta contemporaneidade do proceso de elaboración da obra e, como vemos, incluso entre os escritores que estaban entón irrompendo na escena. Algo similar aconteceu co *Diccionario gallego-castellano* da Academia Galega, unha obra en que, con todo, hai un maior distanciamento ou contención ante as últimas novidades cá que se percibe na realizada por Eladio Rodríguez.

Ademais de todas estas fontes escritas, hai que mencionar aquí a grande competencia que como galegofalante inicial e como estudioso da lingua debía de ter don Eladio. A información sobre voces ou acepcións características do Ribeiro de Avia debe de proceder directamente del mesmo.

Segundo Santamarina (2000, 46), o *Diccionario enciclopédico* de Eladio

Rodríguez contén un total de 45.673 entradas. É evidente, por tanto, que neste aspecto superou amplamente os traballos do mesmo tipo que se publicaran antes de 1958, entre outras razóns porque nel entraron con xenerosidade moitas voces que o galego comparte co castelán tanto no tocante ós significantes coma no relativo ás súas acepcións; neste aspecto don Eladio conseguiu superar un prexuízo que gravitou negativamente sobre moitos dos autores de dicionarios publicados antes có seu. Obviamente, de non se realiza-la peneira que se realizou antes de dalo ó prelo na década dos cincuenta, esta superioridade numérica no capítulo de entradas sería aínda maior. Ora ben, tamén é certo que Eladio Rodríguez multiplicou innecesariamente o número de entradas do seu dicionario, fundamentalmente porque non se ativo a un criterio totalmente consagrado na lexicografía máis consolidada: que os paradigmas das distintas palabras con variación morfolóxica aparezan representados por un lema ou forma canónica, que é o infinitivo no caso dos verbos, o singular no dos nomes con flexión de número e o masculino no dos nomes con flexión de xénero; e, ademais, non se ativo tampouco ó principio de que ás palabras formadas con sufixos apreciativos (diminutivos, aumentativos, pexorativos, intensificadores) non se lles recoñeza entrada propia, a non ser que alcanzasen a lexicalización, como aconteceu, por exemplo, con *corpiño* (*corp-iño*). Contra isto, no *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* encóntranse con frecuencia entradas propias para verbos

pronominais e non pronominais (*facer* e *facerse*), para participios (*arrabonado*) e mesmo para formas verbais irregulares (*es, fas, hai*); para voces formadas mediante a adición de sufixos apreciativos (*aforrador* e *aforradoriño*), para substantivos en forma feminina e masculina (*vella* e *vello*) e tamén en singular e plural (*fazula, fazulas*); para variantes fonéticas (*anxurrada* e *enxurrada*), dialectais (*irmán, irmau*) e gráficas (*bexiga, vexiga*); para castelanismos lexicais e para as voces galegas obrigadas a competir con eles (*deus, dios*); para arcaísmos sen ningún uso na lingua moderna como *aontar, onta, viltar*, etc. Resulta evidente que na obra lexicográfica de Rodríguez González a predisposición acumulativa (cantas máis entradas, mellor) prevaleceu sobre o espírito selectivo, que obrigaría a elixir con sistematicidade e rigor os lemas do dicionario e a reducir en todo o posible a consagración de simples variantes como entradas independentes.

O carácter enciclopédico do dicionario maniféstase asistematicamente na súa macroestrutura, mais creo que non de maneira marxinal ou ocasional. Con certa frecuencia alcanzan a categoría de entrada nomes propios de persoa (*Alexandra, Alexandre, Amaro, Anxelo, Fins, Firmín, Fiz, Mingos, Santiago, Xan...*), santos titulares de parroquias (*San Lourenzo, San Martiño, San Miguel*, —e tamén *San Migueliño*—, *San Simón, Santa Mariña, Santa Unxía* o *Uxía...*), nomes de deidades (*Aexiamu-niaeco, Antúbel...*), nomes de personaxes lendarios (*Amairxen, Breogán...*), nomes de

seres imaxinarios consagrados popularmente (*Meco, Xans...*), topónimos (*Angrois, Antela, Antioquía, Cebreiro, Duio, Fisterra, Gundín, Guntín, Ribeiro, Sargadelos...*), etc. A inclusión deste tipo de entradas dá pé para incorporar ós artigos lexicográficos lendas tradicionais, cántigas, informacións sobre a historia ou o imaxinario mitolóxico de Galicia, refráns, indicacións sobre a pronuncia de certos nomes, etc., de tal modo que con elas resulta reforzado o xa notable enciclopedismo característico da microestructura deste dicionario. No caso dos nomes propios de persoa percíbese un interese por dar a coñecerlos que se consideran caracteristicamente galegos.

Na tradición da lexicografía galega en que se inscribe, o dicionario de Eladio Rodríguez participa da condición de dicionario xeral da lingua e da de dicionario bilingüe, pois as súas definicións adoitan ir precedidas das correspondencias castelás das entradas. Así e todo, é de notar que a presentación de tal correspondencia se omite normalmente cando non hai diferenza entre a forma da lingua de entrada e a forma da lingua de saída (*fotógrafo, hora, materno...*) e cando o autor non acerta a dar unha equivalencia que lle pareza segura (*lamote, lampreeira, mazarolo...*).

Gran parte das definicións que dá están tomadas do *Diccionario de la lengua castellana* da Real Academia Española, de onde as copiou literalmente ou con poucas variacións. A débeda

con esta fonte resulta manifesta cando hai perfecta correspondencia de significante e significado (cando menos nas acepcións principais) entre a voz galega e a voz castelá. Isto é o que acontece, por exemplo, no caso das tres primeiras acepcións do lema *cruz*. Cando a diferenza afecta o significante mais non as acepcións fundamentais das palabras, é frecuente que despois da equivalencia castelá da voz galega se faga seguir unha definición tamén copiada do no DRAE ou inspirada nel, como pode verse nos casos de *cibdá* e de *rodicio*. Finalmente, cando debía definir voces para as que non encontraba equivalente castelán, o autor valeuse a miúdo de fontes lexicográficas galegas; a definición da palabra *cabota*, por exemplo, está tomada do *Diccionario gallego-castellano* da Real Academia Galega. No tocante ás definicións, o dicionario de Eladio Rodríguez funcionou en boa medida como un elo máis da cadea de transmisión textual que enlaza os traballos dos lexicógrafos do século XVIII cos dos dicionaristas do XIX, e os destes cos daqueles que laboraron nestes eidos desde o inicio do século XX ata, polo menos, o ano 1968, en que se publicou o *Diccionario galego-castelán e vocabulario castelán-galego* de Xosé Luís Franco Grande³.

Bastantes entradas van equipadas de exemplos ilustrativos que nunhas ocasións semellan creación do propio Eladio Rodríguez e noutras consisten en pequenas pasaxes de obras literarias

3 O lector interesado en coñecer detalles sobre esta cadea de transmisión lexicográfica galega deberá acudir ó xa clásico traballo de Pensado (1976).

ou de documentos antigos. As mesmas funcións de ilustración e contraste das definicións que se dan desempéñanas os refráns que se colocan ó final de bastantes dos artigos lexicográficos, e tamén as cántigas que ás veces se lles incorporan. Sen dúbida, o repertorio refranístico constitúe un dos grandes tesouros deste dicionario e merece un demorado estudio particular. Tamén é digna de especial consideración a recompilación o máis completa posible de modismos e frases feitas, que aparecen en abundancia e con notable enxebreza, mais non sen incorrer ocasionalmente na copia servil das fontes castelás, como a que leva a forxar un *chamarse andaina* como calco da expresión castelá *llamarse andana*:

ANDAINA s.f. Camino largo, mucho que andar. [...] *Chamarse andaina*, desentenderse de lo dicho o prometido; no hacer caso de alusiones o indirectas.

Moitos dos artigos lexicográficos incorporan tamén información sobre sinónimos e variantes, a miúdo sen distinguir convenientemente entre unha cousa e outra. Tal é o que acontece baixo o lema *alfaza*, onde deberían separarse as variantes *alfácer* e *alfacia* do sinónimo *leituga* (para o que por súa vez se dan as variantes *leitariga* e *leitaruga*).

A vocación enciclopédica con que esta obra se concibiu e naceu, visible parcialmente na súa macroestrutura, maniféstase con toda a largueza na microestrutura, onde se encontra o tipo de información que xa se prometera na contracuberta de *Oraciós campesiñas* (1927): “canto se conoce de

costumes, estilos consuetudinarios, supersticións, crencias, folklore, mitoloxía popular e outros aspectos da vida galega”. Unha aproximación ós contidos enciclopédicos desta obra realizou-na recentemente González Millán (2000), quen mostrou como en moitos dos seus artigos lexicográficos alenta a idea de que o século XIX trouxo a Galicia toda unha serie de transformacións que desvirtuaron unha identidade colectiva idealizada que o autor, movido pola nostalxia do que consideraba un tesouro xa case perdido, intentou rexistrar e arquivar. Así mesmo, algúns artigos lexicográficos incorporan información lingüística ou opinións sobre os problemas técnicos da lingua literaria do Rexurdimento e a época Nós; no relativo a esta última cuestión, Eladio Rodríguez concedía primacía a dous criterios: o do uso establecido na comunidade falante e o da sanción de autoridades coma a da Real Academia Galega (expresada a través do DRAG) e a de Manuel Lugrís Freire.

Certamente, hoxe podemos e debemos facerlle ó *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* toda unha serie de obxeccións de carácter técnico entre as que salientan, ó meu entender, as que teñen que ver coa falta de criterios firmes para a selección dos lemas. Mais considero tamén de xustiza ponderar axeitadamente a magnitude desta obra lexicográfica, da que debe dicirse que resulta manifesta a desproporción existente entre a penuria de medios con que

se fixo e a grande riqueza dos resultados que con ela se obtiveron.

OS ÚLTIMOS ANOS

En 1934 Eladio Rodríguez renunciou irrevocablemente á presidencia da Real Academia Galega porque así llo aconsellaba o coidado da súa quebrantada saúde. Anteriormente, tal vez contra o final de 1932, tamén abandonara a dirección de *El Noroeste*, que, xa como “Diario de la República. Órgano del Partido Radical Socialista”, pasara a ser dirixido por Roberto Blanco Torres en febreiro de 1933. Dá a impresión de que, chegado á beira dos setenta anos, o noso personaxe foi apartándose da primeira liña da vida pública, onde certamente estivera durante moitos anos na súa condición de director de *El Noroeste* e de home sobranceiro da vida coruñesa e galega e, nomeadamente, desde 1926, como presidente da Academia. Ademais, quitando episodios coma o da súa participación na redacción do proxecto de Estatuto para Galicia en 1932, obrigada pola súa condición de presidente da Academia, don Eladio estivo case por completo ausente do escenario político da Galicia da Segunda República ou, cando menos, estivo nunha moi discreta segunda fila.

A súa xubilación como funcionario municipal produciuse en agosto de 1937, cando ocupaba o posto de Oficial Maior. Con este motivo, o concello coruñés nomeouno Oficial Maior Honorario da Oficina Municipal. Despois da Guerra Civil, ancián e enfermo, o

seu nome está xa case completamente ausente do *Boletín de la Real Academia Gallega*, e é probable que xa non lle resultase tan doado coma antes asistir regularmente ás xuntas e actos en que participaba a corporación. Probablemente o seu vello ritmo de traballo decaeu moito ó ir discorrendo a década dos corenta, non só polo avanzado da súa idade, senón tamén porque, segundo Arturo Rodríguez Hervada (1997, 14), neto seu, nos seus últimos anos padeceu unha arterioesclerose cerebral que lle afectou a memoria e que lle impedía incluso lembrar cousas tan elementais coma o nome dun fillo ou dun neto, “o que lle causaba grandes frustracións”. Así e todo, durante xuño e outubro de 1944 aínda presidiu unha Xunta de Idade que se encargou de rexe-la vida da Academia mentres non se nomease unha nova Xunta de Goberno en propiedade, que ó final se constituíu baixo a presidencia de Manuel Casás Fernández.

A morte chegoulle a Eladio Rodríguez na tarde do 14 de abril de 1949. Aquel día desapareceu non só un dos últimos representantes da sonada Cova Céltica, senón tamén un dos últimos superviventes do grupo fundacional da Real Academia Galega.

BIBLIOGRAFÍA

BRAG: *Boletín de la Real Academia Gallega*, A Coruña, 1906 -.

Carballo Calero, R. (1981): *Historia da literatura galega contemporánea*.

- nea* (1808-1936), Vigo, Galaxia, 3ª ed.
- Carré, L. (1946-1950): "Don Eladio Rodríguez González", *Boletín de la Real Academia Gallega*, núms. 289-293, 154-157.
- Couceiro Freijomil, A. (1951-1954): *Diccionario bio-bibliográfico de escritores*, 3 vols. [vol. 1, 1951; vol. 2, 1952; vol. 3, 1954], Santiago de Compostela, Bibliófilos Gallegos.
- D[obarro] P[az], X.- M. (1974): "Rodríguez González, Eladio", in *Gran Enciclopedia Gallega*, Xixón, Silverio Cañada, vol. 27, 54-55.
- González Millán, X. (2000): "O século XIX no *Diccionario Enciclopédico de Eladio Rodríguez*", *Cadernos de Lingua*, 21, 5-24.
- González Pérez, C. (2000): *Eladio Rodríguez González. Vida e obra*, Noia, Toxosoutos.
- Mariño Paz, R. (2001): *A morriña creadora. Traxectoria vital e intelectual de Eladio Rodríguez González*, Santiago de Compostela, Sotelo Blanco.
- Otero Pedrayo, R. (1953): "Eladio Rodríguez González", in *O libro dos amigos*, Buenos Aires, Ediciones Galicia del Centro Gallego de Buenos Aires, 85-87.
- _____(1958): "Prólogo", in E. Rodríguez González, *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, Vigo, Galaxia, vol. 1, IX-XXI.
- Pensado, J. L. (1976): *Contribución a la crítica de la lexicografía gallega. I. El Diccionario gallego-castellano de F. J. Rodríguez y su repercusión en la lexicografía gallega*, Salamanca, Universidad.
- Rodríguez Hervada, A. (1997): "Eladio Rodríguez González, un poeta inxustamente esquecido", in E. Rodríguez González, *Antoloxía poética*, Sada-A Coruña, Edición do Castro, 7-19.
- R[odríguez] Yordi, J. (1956): "Eladio Rodríguez González, místico de la tierra", *Boletín de la Real Academia Gallega*, núms. 309-320, 432-439.
- Santamarina, A. (ed.) (2000): *Diccionario de diccionarios*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza. O prólogo de A. Santamarina titulado "Os diccionarios galegos" (pp. 31-62) é unha versión algo modificada da voz "Diccionarios galegos", in *Apéndice da Gran Enciclopedia Gallega*, tomo XXXIV, 35-48.
- Suárez Vázquez, D. (2000): "As autoridades no *Diccionario gallego-castellano* (1913-1928) da Real Academia Galega", *Cadernos de Lingua* 21, 67-102.